

پلاندانانى پەروەردەيى

دكتور جەبار قادر احمد

پلاندانانى پەروەردەيى كۆمەللىك بېرىرى سىستىماتىك و زانستى لەخۇ دەگرىت بۇ كارى داھاتوو، بەئامانجى ھىنانەدى ئامانجى پەروەردەيى، كە بەجۆرىك ئامرازى رېكخستن و كۆنترۆلكردنى ئاراستەي سىستەمى پەروەردەيى دابىن دەكات بۇ ئەوھى ئامانجى پەروەردەيى بەدى بەھىئىت، بەشىوھىيەك ئەم مىكانىزمە پرۆسەي ناساندن و پۆلىنكردىنى پىداوئىستىيە پەروەردەيىيەكانى كۆمەلگەيەك يان نەتەوھىيەكە، و پىوئىستە پەروەردە ئاراستە بكرىت و ستراتىژىيەتى جىيەجىكردىنى بېرىارەكان سەبارەت بەگەشەپىدانى پەروەردەيى ھەبىت.

پلاندانانى پەروەردەيى دەبىت رەنگدانەوھى دۇخى گەشەسەندنى نەتەوھىيەك بىت بە پىوئىستى و ئامادەيى بۇ جىيەجىكردىنى ئامانجى پلان بۇ دارپژراو. بۇيە پلانى پەروەردەيى پىوئىستە رەچاوى گەشەي دانىشتوانى مندالانى تەمەن قوتابخانە بكات لە پەيوەندى بە دەستگەيشتن بە خوئىندن و ھەلى خوئىندن و داواكارى پەروەردەيد. پلاندانانى پەروەردەيى بەكارھىنانى شىكردنەوھى سىستىماتىكى عەقلانىيە بۇ پرۆسەي گەشەپىدانى پەروەردەيى بە ئامانجى كارىگەرتەر و كاراكردىنى پەروەردە لە وەلامدانەوھى پىداوئىستى و ئامانجەكانى قوتابيان و كۆمەلگا ئەمەش بەو مانايە دىت كە پلانى پەروەردەيى پىوئىستە رەچاوى پىداوئىستىيەكانى قوتابيان بكات لە روى ئاسانكارى و كەرەستەي فېربوون و كىتئىي خوئىندن و شوئىنى پۆل و كارمەندانى پەروەردەيى شايستەوھ.

لەدىارىكردىنى پىداوئىستىيەكانى كۆمەلگەدا؛ دەبىت پلاندانانى پەروەردەيى لەرووى ھىزى مروئى و كولتورى و كۆمەلايەتى و پەيوەندىيەكانى كۆمەلگەوھە ھەروھە گۆرانكارىيە ئابوورىيەكان وەربگرىت، بۇيە پلاندانانى پەروەردەيى ئاراستەي پىشكەوتنى داھاتوو سىستەمى پەروەردەيى نەتەوھە دەكات و خولەكانى كردارى بۇ بەدەھىنانى ئامانج و ئامانجە پىناسەكراوھەكان دەنوئىست. پلاندانانى پەروەردەيى برىتئىيە لە دووبارە بنىادنانەوھى سىستەمى پەروەردەيى ئىستە، پىشېبىنكردىنى ئەگەرەكانى داھاتوو، دارشتنى ئامانج و ئامانجە راستەقىنە و بەدەستھاتووھەكان و پەرەدان بە پلانى كردار بۇ جىيەجىكردىنى و ھەلسەنگاندنى خولى پىشكەوتن و دەستكەوتەكان.

پېښو پېداوېستېيې سېياسې و كۆمەلايەتې و ئابوورې و تەكنۆلۇژيېيەكانې نەتەوېيەك لە پلانى پەروەردەيېدا رەچاۋ بكرېت. لەلايەكى دېكەوې پلاندانانى پەروەردەيې برېتېيە لە رايھېناني پېشېبېنيكردن لە ديارېكردنې سېياسەت و ئەولەويەتې و تېچونې سېستېمې پەروەردەيې كە رەچاۋې واقېيې ئابوورې و سېياسې بۇ تواناي سېستەم و گەشەكردن و پېداوېستېيەكانې ولات و ئوتايانە، ئەمە دەريدەخات كە پلاندانانى پەروەردەيې توېژېنەوېيەكى زانستېيە بۇ داھاتو سەبارەت بە پېشكەوتنې پەروەردەيې نەتەوې. پەرسەندنې داھاتوې نەتەوېيەك تەركېزې پلاندانانى پەروەردەيې برېتېيە لەخوېندنې پېداوېستېيە پەروەردەيېيەكانې داھاتوې ولاتېك و دانانې سېياسەت و ئەولەويەتې و كار و بەرنامە پەيوەندېدارەكان كە دەبېتەھۇې بەرزكردنەوې دەستكەوتې ئامانجە پەروەردەيېيەكان پلاندانانى پەروەردەيې تەنھا بە رېكەوت رېوونادات. پراكتېزەيەكى كۆمەلايەتې رېكخراۋە كە تېيدا خوېندنې ئېستا و بەكارھېناني زانيارې بەردەست سەبارەت بە تەھدای پەروەردەيې ولاتېك بۇ پلاندانان بۇ گەشەپېدانې پەروەردەيې داھاتوې.

دەرەنجامې پلاندانانى پەروەردەيې برېتېيە لەپلانى پەروەردە كەسېياسەتې پەروەردەيې و ئامانج و ئامانج و چالاکې و بەرنامەكانې تېدايەوې ئەنجام بدرېت و ستراتېژەكانې جېبەجېكردن و شېوازې چاودېرې و ھەلسەنگاندنې دەستكەوت و پېشكەوتن و چوارچېوې كاتې جېبەجېكردن گرېنگې پلاندانانى پەروەردەيې، " ئەوھش يارمەتېدەرە لە ناساندنې ئامانج و ئامانجې پەروەردەيې. يارمەتې دابەشكردنې تەننەت يان كارېگەرې سەرچاۋە كەمەكان دەدات. ھەرۋەھا يارمەتې برېاردان دەدات لە پەروەردەدا پېويستە بۇ برېاردانې ئېدارې لە پەروەردەدا ھەندېك تواناي ئەو دەدات كە ھەلبۇزاردەكانې رېوون بكا تەوې لە رېوې پېداوېستې پەروەردەيېيەوې. بەكارھېناني ئارەزوومەندانە لە سەرچاۋەكان بەرز دەكاتەوې و ناھاوسەنگې و زېادەيې لادەبات. پلان دانانېكى كارېگەر دابېن دەكات بۇ پەروەردەيې كوالېتې، ئابوورې نەتەوېيې بەردەوام. پلان دانانېكى پەروەردەيې كارېگەر وەبەرھېتان لە سەرمايەي مرقۇدا بەرز دەكاتەوې كە دەبېتەھۇې گەشەي ئابوورې نەتەوېيې خېرا.

پلانى پەروەردەيې لە كەرتې پەروەردەدا كەم دەكاتەوې كېشەكان لە كاتې خۇيدا پېشېبېنې دەكرېن و بە گونجاۋې مامەلەيان لەگەل دەكرېت. ئەو توانايە دەدات بە خاۋەنەكانې پەروەردە بۇ بەدەستھېناني تېگەشېتنې ئابوورې لە بەكارھېناني سەرچاۋەي پەروەردەيې كەم. چونكە پەروەردە خېرېكى كۆمەلايەتېيە كە سوودې بۇ خەلك و نەتەوې دابېن دەكات، گرنگە پەروەردە بە باشې پلانى بۇ دابنرېت پەروەردەيې پلان بۇ داپېژراۋ خوېندەوارې زياتر دەكات و نەزانی لە ناو

ھاولاتیان کەم دەکاتەوہ. پلان دارشتن ئاراستە و پینمایى دەدات بۆ سیستەمى پەرودەھى ولاتیک.

ھۆکارەکانى پلاندانانى پەرودەھى بەشیکى زۆرى گۆرانى ژینگەھى و بارودۆخى زۆر کاریگەرى لەسەر سیستەمى پەرودەھى ھەيە، کاریگەرى ئەم گۆرانکاریانە پلانى پەرودەھى پێویست دەکات ئەم ھۆکارانە بریتین لە بەلام سنووردار نین:

1. زیادکردنى تیچوونى خویندن 2. کاریگەرى گەشەسەندنى تەکنەلۆجى لەسەرانسەرى جیھاندا 3- کاریگەرى جیھانگیرى لەسەر گەشەى نەتەوہى 4.بیکارى 5. گۆرانکاری کۆمەلایەتى. 6. ھاوولاتیبوونى جیھانى و پیشبەرى 7. ئاراستەى ھەلئاسان 8. ھەژارى 9- زیادکردنى داواکاری و گەیشتن بە پەرودەھى کى گشتگیر.

ئیمە لە کۆمەلگەھى کى داینامیک و گۆراودا دەژین و کار دەکەین، ھەرودەھا دامەزراوہ پەرودەھى کەمانن لە ھەندیک حالەتدا، ئەم گۆرانکاریانە لەوانەھى خیرا یان وردە وردە بن. لە ھەر ریزەھى کدا گۆرانکاریەکان روو بدن، پەرودەھى بەشیوہى کى راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ کاریگەرى دەبیت. بۆیە بۆئەوہى سیستەمى پەرودەھى لە دۆخیکى ھاوسەنگیدا بمینیتەوہ لە کۆمەلگەھى کى نەگۆرى وەک ئیمە پێویستى بە پلاندانانى پەرودەھى ھەيە بۆ ئەوہى پیشبینى داھاتوو بکات و پلانى بۆ دابریژیت. سیستەمى پەرودەھى رووبەرووی سەرچاوەھى کەمى مروّف و کەرەستەکان دەبیتەوہ، کە سوودوہرگرتنى باش لەم سەرچاوە کەمانە داواى پلاندانانى کاریگەر دەکات. پلانى گونجاو کات و وزە و سەرچاوەکان پاشەکەوت دەکات و جیبەجیکردنى سەرکەوتوو پلانى پەرودەھى و گەیشتن بە ئامانج و ئامانجى پەرودەھى بەرز دەکاتەوہ. کاریگەرى لەجیبەجیکردنى چالاکی و چالاکی و پرۆگرامى پەرودەھى و ھەرودەھا بەرزکردنەوہى بەرھەمى بەرزى کارمەندانى پەرودەھى دەھینیت.

پلاندانانى وریا ژمارەھى فریاکەوتن کەم دەکاتەوہ چونکە پیشبینى دەکریت لە کاتى خۆیدا و گرنگی پێدراو بیت. پلان دانانیکى باش لەبەر ئەوہ، خۆ بەدوور بگرە لە بریاردانى ھەرەمەھى بۆ ھەموو بریارەکان بە وریاییوہ پەيوەستن بە ھەمووی ھاوئاهەنگیک. پلاندانانى پەرودەھى ئامانجەکان و بەھاگان و پراکتیکەکان دیارى دەکات و ئاراستەى پیشکەوتنى داھاتوو پەرودەھى ولاتیک دەدات، ھەرودەھا سنووریک بۆ خولیکى کردارى پەيوەست بە پەرودەھى لە ولاتیکدا دیارى دەکات

و دیاری دهکات. کاریگه‌ری ته‌کنه‌لوژیای زانیاری و په‌یوه‌ندی که هه‌موو جیهان دهکات به گوندیکی جیهانی داوای بنیادنا‌نه‌وهی و پلاندانانی کاریگه‌ری په‌روه‌رده دهکات بۆ ئه‌وهی قوتابیان به پیشکه‌وتنی زانستی و ته‌کنه‌لوژیای ئیستا له سه‌رانسه‌ری جیهاندا دا‌بین بکه‌ن، ئه‌مانه‌وا له ده‌رچووانمان دهکات که زانستی و ته‌کنه‌لوژیا به‌ده‌ست‌بینن که بتوانن بینه‌هاوولاتی جیهانی که بتوانن له ئاستی جیهانیدا پیشبرکی بکه‌ن.

به هه‌مان شیوه، پیوستی به چاره‌سه‌رکردنی ریژه‌ی بیکاری و هه‌ژاری هه‌یه، ئاستی هه‌ژاری به خیرایی له زیادبووندا‌یه، هه‌روه‌ها ریژه‌ی بیکاریش بۆ ئه‌وهی ئه‌م هه‌ره‌شه له کومه‌لگای ئیمه‌دا چاره‌سه‌ر بکه‌ن پیوستمان به جووری سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی هه‌یه که بتوانیت قوتابیان به شاره‌زایی و زانین ئاماده‌بکات که یارمه‌تیا‌ن بدات بۆ دروستکردنی کار بۆ خو‌یا‌ن بۆ ئه‌وهی هه‌ژاری کهم بکه‌نه‌وه یان بنبر بکه‌ن، ئه‌مه‌ته‌نها له ریگه‌ی پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی وریاه‌وه‌به‌دی ده‌هینریت. ئاستی به‌رزی هه‌لئاوسان و به‌رزبونه‌وهی تیچووی خویندن له نایجیریا بووه‌هۆی وازه‌ینانی قوتابیان له قوتابخانه‌کان. زۆریک له‌وانه‌ده‌ست‌گه‌یشتنیا‌ن به په‌روه‌رده‌ نییه به تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی که له باک‌گراوندی ئابووری و کومه‌لایه‌تی هه‌ژارن. ئه‌وان ناتوانن کرپی خو‌یا‌ن بدن به‌هۆی گرانی په‌روه‌رده‌وه بۆیه پیوسته سه‌ره‌له‌نوئی بیر له سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی نوئی بکه‌ینه‌وه.

تایبه‌تمه‌نده‌یکانی پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی

1. ده‌بیت داینامیکی بیت: ئیمه له کومه‌لگه و ژینگه‌یه‌کدا ده‌ژین که جیگیر نین و گۆر‌ان‌کاری رۆژانه روو ده‌دات. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی ده‌بی داینامیکی بیت بۆ ئه‌وهی به‌رده‌وام بیت له‌گه‌ل گۆر‌ان‌کاریه‌کانی ناو کومه‌لگه‌دا.

2. پیوسته‌گشتگیر بیت: پلاندانان ده‌بیت هه‌موو دیمه‌نی سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی بگریته به‌ر. ئه‌گه‌ر پلان دارشتن له سه‌ر سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی نه‌ته‌وه‌یی بیت، ئه‌وا ده‌بیت تیروانینی گشتی سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی نه‌ته‌وه‌یی بگریته بۆ ئه‌وهی زانیاری پیوست بۆ پلاندانان هه‌بیت. ئه‌گه‌ر پلان بۆ یه‌ک ئاستی په‌روه‌رده‌ بیت، بۆ نمونه، خویندن ناوه‌ندی، ده‌بیت هه‌لسه‌نگاندنیک‌ی گشتی بۆ سیسته‌می په‌روه‌رده‌یی ناوه‌ندی ئه‌نجام بدریت.

3. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی ده‌بیت یه‌ک بگریته: ئه‌مه‌ده‌ریده‌خات که پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی پیوسته ئامانجیک بیت بۆ گه‌وره‌کردنی به‌ره‌م له ریگه‌ی به‌کاره‌ینانی سه‌رچاوه

- سنوورداره‌كانه‌وه. پيويسته هه‌ول بدریت بۆ به‌ستنه‌وهی کرداره هه‌مه‌جۆره‌کانی پلاندانان و جه‌ختکردنه‌وه‌که بۆ باشت‌کردنی ده‌ره‌نجامی خزمه‌تگوزارییه په‌روه‌رده‌بیه‌کان بیت.
4. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی پيويسته دووباره بکریته‌وه: پلاندانان پيويسته پيويستی به دووباره پیناسه‌کردنه‌وهی ئامانج و ئامانجی په‌روه‌رده‌یی هه‌بیت، به‌هوی سه‌ربه‌ستی و کۆسپی پیشبینی نه‌کراو پلان دارشته‌که ده‌بیت نه‌رم بیت بۆ پیدانی هه‌نگاوێک بۆ هه‌موارکردنه‌وه.
5. پلان دارشتن ده‌بیت بۆ گه‌رانی جیگه‌وه‌کان دابین بکات: ئەمه ده‌بیته هوی باشت‌کردنی هه‌لبژاردنی جیگه‌وه‌ی گونجاو، له‌ رووی شیوازه‌کان، ستراتیژه‌کان و رێگا‌کان بۆ کاریگه‌ربوون و کارایی.
6. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی پيويسته ئامانجدار بیت: پيويسته جه‌خت له‌سه‌ر ده‌ستکه‌وتی ئامانجه په‌روه‌رده‌بیه‌کان و ئامانجه‌کان بکریته‌وه، پلان دانان ده‌بیت له‌سه‌ر بنه‌مای ئامانج؛ به‌ روونی پیناسه‌کراوه‌کان بیت که ئاسان و ئاسانه بۆ تیگه‌یشتن.
7. پلانی په‌روه‌رده‌یی ده‌بیت بۆ داها‌توو ئاراسته بکریت: پيويسته تیشک بخاته سه‌ر به‌ره‌وپیش‌بردنی گه‌شه‌ی په‌روه‌رده‌یی داها‌توو.
8. پلانی په‌روه‌رده‌یی ده‌بیت پراگماتیک بیت: ئەمه مانای ئەوه‌یه که پلانه‌که ده‌بیت باش و کاریگه‌ر بیت. سروشتی پراگماتیکی پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی ده‌توانی‌ت هه‌لبسه‌نگینریت به‌وه‌ی که پلانه‌که چه‌نده باشه و چه‌نده به‌باشی جیبه‌جی ده‌کریت.
9. پلاندانانی په‌روه‌رده‌ ده‌بیت پرۆسه‌یه‌کی به‌رده‌وام بیت که گۆرانکاریه‌کانی ئیستای کۆمه‌لگا له‌به‌رچاو بگريت.
10. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی کاریکی به‌ ئەنقه‌ست و مه‌به‌ستداره، به‌ رووداو روونادات.
11. پلاندانانی په‌روه‌رده‌یی چالاکییه‌کی فه‌رمییه پلانیکی دارپژراو و چه‌ند ریکاریکی هه‌یه به‌ شیوه‌یه‌کی نووسراو بۆ به‌دواداچوون.